

TAMÁS ALADÁR: SZÉTSZÓRT PARAZSAK

Egy évvel ezelőtt Tamás Aladár *Aggodalom jegyében* című tanulmánykötetét tettem le hiányérzettel, kifejezve azt az igényt, hogy tőle „tanulások levonására és a további eszmei harc fokozására serkentő visszatekintést várunk”. A jelen kötet szépírói törekvésekkel megírt, életszakszokat bemutató „laza elbeszélésfüzér”. Napjainkban gazdag áradata jelenik meg a memoároknak. A munkásmozgalom veterán harcosai, politikusok és diplomaták, írók és művészek tárják az olvasók elé élményekben gazdag életüket. Érdekesnek, izgalmasnak és gondolatébresztőnek kell lennie annak az életrajzi műnek, amely ebben a könyvözönben sikerre akar szert tenni (és melyik az, amelyik nem akar).

Tamás Aladár „egész életét a munkásmozgalom, a munkásirodalom szolgálatában töltötte”. — állapítja meg az író és művét bemutató fülszöveg. Ehhez kiegészítésül hozzá kell tennünk, hogy jelentős diplomáciai feladatokat is ellátott az utolsó 10—20 évben, s hogy ez önmagában is milyen írói téma, azt Sík Endre nagy sikert aratott könyve is szemlélteti. A bő élményekkel te-

lített életút ismeretében fokozott figyelemmel vesszük kezünkbe Tamás Aladár könyvét is. A tartalomjegyzéket átnézve mindjárt szembe tűnik a szerzői vállalkozás tárgyi-tematikai leszűkítettsége. Az egészből kiragadott, abban epizód szerepet betöltő események ritkán tudják nyújtani és pótolni azt a teljességet, amelyet a történeti és logikai összefüggések hű leírása biztosít. A bécsi magyar emigráció 1920—25 közötti jelentős tevékenységének teljes és részletes feltárása még nem történt meg, és Tamás Aladár kötetbeni emlékezése sem sok tárgyi adattal gazdagítja ismereteinket. Homályos leírásai azt az érzést keltik, mintha a szerző tudatosan konspirálna — még ma is. Különösen feltűnő ez olaszországi küldetése, ottani mozgalmi tevékenysége jelzészerű ábrázolásánál. Elütnek a témától az elbeszélést „díszítő” impresszionista stílusesszközök, melyekkel a környezetét ábrázolja, mint a bevezető mondatok is: „A melegség lágy hullámokban szállongott alá. A bokrok és fák levelei meg-meginogtak érintésükre...”

Tamás Aladár irodalmi tevékenységének múltjából

eddig ismeretlen volt a bucaresti és párizsi szürrealista időszaka. Kár, hogy egy szóval sem említi a magyar „modernekkel” való bécsi és hazai kapcsolatát ebben az időszakban, erről eddig csak elfeledett lapok vallanak. A 100%-ról már részletesebb ismertetés is megjelent a szerző tollából. A kötet legsikerültebb fejezete a mexikói emigrációs életről adott életkép. Ebben a felvillantott portrék elevenek és kifejezőek. Ez azért is figyelemre méltó, mert a könyv többi részében nem sikerült élő alakokat élénk állítania, magáról a szerző korabeli alakjáról is csak elmosódott képet kapunk. A nagy írói memoároknak pedig éppen ez, az egyéni-ségfeltáró és -felmutató jellegük a nagy erényük. Az író kortársai közül régebben Kassák Lajos, napjainkban pedig Vas István mutat erre példát. Tamás Aladárnak is túl kell lépnie az emlékmorzsa szám-bavételén, és meg kell írnia a kor és ember szigorú vállatásán alapuló, a maga és olvasói számára katartikus hatású „élettörténetet”. (*Szépírodalmi Könyvkiadó 1967.*)

M. PÁSZTOR JÓZSEF

JANKOVICH FERENC: A MAGAM EMBERSÉGÉBŐL

Az önéletrajz az önleplezés műfaja. Ahhoz, hogy valaki a műfaj tartalmi szabályát — az őszinteséget — vállalja, kivételes bátorság vagy rettenetes szorultság kell. Bátorság, mert valóban le-

pleplezéssé válhat, szétrombolhatja azt a képet, amely az olvasóban az íróélet ismerete nélkül többnyire idealizáltan alakult, mert az ilyen írásban benne foglaltatik a gyenge percek bevállása, a tévedések, a

kudarok beismerése, mindannak eltörülhetetlen rögzítése, mondattá formálása, amiről az ember önmagának sem szívesen beszél. De lehet — így értem a szorultságot — apológia is, az író megteremtheti-fej-

lesztheti vele a maga mítoszát. A tényeken ehhez nem kell változtatnia.

Az írói önéletrajz igen ritkán curriculum vitae, minden egyszerű adata azzal, hogy az íróhoz tartozik, önálló vonzókört kap. Ezekhez a közlésekhez: születtem, apám, anyám... hozzátapad a családi legenda és az első hőstett — innen indultam, innen váltam ki. Ezt nem gondoltam ironikusan, mert a maga módján mindenki véghezviszi kiválás-kitörés hőstettét azzal, hogy a hagyományokhoz tapadva-elszakadva egyéniséggé, önmagává lesz. Száz és ezer esetben azonban a folyamat egyedi jelentőségű, bár érdekes, tanulságos, különös lehet, fontossá csak akkor nő, ha egyben a művészi egyéniség megvalósulásának is része. Így válik közérdekűvé, ezzel emelkedik az esetlegesség fölé. A legtárgyilagabb önéletrajz sem maradhat így meg a tényközlés szintjén, csak valamennyi hozzáított érzellemmel, gondolattal, értékeléssel lombosodik életé.

Ennek a kényes és érzékeny műfajnak a buktatóival tudatosan számol Jankovich, engedi, hogy anyaga érvényesüljön az emlékezet mozgását követve, jöllehet így az írás nem kerelked, szinte fejezetenként más arcú-hangulatú. A gyermek- és ifjúkort már többször regénnyé élte, az egyetemi évek, a második világháború előtti évtized naplószerűen szikár, s közben-közben az író jelenéből nyers pillanatfelvételek villannak. Érezhetően más a megközelítés is: a gyermekkorról oldottan, kedvtelve, helyenként lírába csapóan ír, a második életszakaszban a han-

got feszezebbre váltja, adomákra elmélkedések súlyosodnak, a máról többnyire ingerlékenyen, zsörtölődve szól. Mintha ami elmúlt, még alázásaival is csak gazdagította volna, elfogadja az egyéniség kimunkálás részeként, a jelentől viszont már nem kap, hanem a meglévő csonkításának érzi. Az formált, ez deformál. A múlttal megbékélt, mert túlélve legyőzte, a jellel harcol. A magam emberségéből — szól a cím, de azoknak hódol benne, akik emberré nőttették. Az életút stációi: Sárpenetele, Fehérvár, Budapest, Párizs egy-egy fejezetre bontják az írást. A dunántúli uradalmi cselédek, „konvenciósök” sorsa hasonló a rácegrespusztai cselédházak lakóiéhoz, mégis egyéni színekkel gazdag. A puszták népének robotja azonos, csak itt a gyerekkor izgalmaival tündéresül. A látásmód különbségét talán az magyarázza, hogy Illyés innen szakadt ki, Jankovich ide csöppent 11 éves korában, s a nehéz kezű és nehéz kedvű apa oktató pofonjai okozta sérelmet az enyhíti, hogy útja hamarosan ismét kivezetett innen. A körülötte élő felnőttek, kedve ellenére, de előbbre jutásra erőltetik. Minden ekkor átél rossz igazolódik, tanulságaival épül jellemébe. A költészet és a valóság úgy találkozik, hogy a valóságba beelátja a költészetet. „Egy szem zúzmarra, egy karácsonyest, vagy egy leányszempár” az öröklet apró pillanatait őrzi.

Nem dicsekszik. Arra büszke, hogy gyerekként jó színész volt, futballista-szereplésének sikereiről elégedetten ír, kevésbé önfeledten a zeneszerző, énekes pályafutásról. Az élet-

írás elve a krónikás szavát formálja: „Emlékezzünk jó emberekre...” Mentorai — Gombocz Zoltán, Babits Mihály, Gyergyai Albert, Kodály, Móricz, Schöpflin — mind adtak neki. A tanítvány tisztelete, hálája, elámulása ma is változatlan irántuk.

Aki pletykát keres a könyvben, leleplezést, csatlódottan teszi le; aki az írói műhelytitkok megfejtését, az is kielégítetlen marad; aki a költő mostani életét akarja belőle megismerni, olvashat a lektorokkal folytatott küzdelmeiről, talál kötetből kimarasztalt vagy még meg sem jelent verseket. Ami az életben vele történik, az távolítja a költészettől, gond, izzadás, prózai. Ami írás közben most föl-föl-fakad, nem elfogadás, hanem tagadás. A kritikusokról ez a véleménye: „Mind, amit eddig rólunk összeírtak, összefogatlan, tisztázatlan, egymásnak ellentmondó zaggyvaság.” Másutt: „...korszakokon át bontakozó éetművem a kritika összefoglaló értékelésétől még távol áll.”

A könyv ilyenféle kijelentéseinek rossz íze van. Jankovich ítéletével vitakozni nem lehet, hiszen az elmarasztalást annyira általánosan fogalmazza meg, hogy egyként sújt mindenkit, aki valaha is az értékelő szerepére vállalkozott, annyira megokolás nélküli, hogy értelmetlen árnyékharc volna válaszolni rá. Az ígért második önéletrajzi kötet talán föloldja a disszonanciát úgy, hogy megmondja, mi az, amit tévedésnek ítél. Ervel és nem sért. (Kozmosz könyvek 1967.)

KARDOS JÓZSEF